

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ В СТРУКТУРЕ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ ОБЩЕСТВА

Хаустова М.Г.

Статья посвящена определению роли значения правовой системы общества. Освящаются различные подходы к структуре правовой системы, особенное внимание уделяется интеллектуально-психологическому уровню. Определяется, что именно эта составляющая в структуре правовой системы представляется собой совокупность взглядов на право и другие правовые явления, которые делятся на правовую психологию, правовую идеологию и правовую культуру.

Ключевые слова: правовая система, правовое сознание, правовая идеология.

IDEOLOGICAL ELEMENT IN STRUCTURE OF A SOCIETY LAW SYSTEM

Haustova M.G.

The article is devoted to the determination of the role and importance of a society law system. Different approaches to the structure of a law system are considered and the main attention is paid to the intellectual and psychological level. It is determined that this very constituent in the structure of a law system represent the combination of views on law and other law phenomena which, are divided into law psychology, law ideology and law culture.

Key words: law system, law consciousness, law ideology.

Надійшла до редакції 18.01.2011 р.

УДК 94(470+571):342.4»1906»

О. В. Зінченко, д-р іст. наук, доцент
*Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків*

ОСНОВНИ ДЕРЖАВНИ ЗАКОНИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1906 р. – КОНСТИТУЦІЯ ЧИ «КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОСТЮМ» САМОДЕРЖАВСТВА?

На даний час немає концептуальної відповіді на запитання, в чому ж полягає правова сутність Основних державних законів Російської імперії 1906 р. Щодо нього впродовж цілого століття точилася дискусія правознавців та істориків, але своєї вирішальної межі вона не дійшла й у наші дні. Із цього ви-

пливає актуальність дослідження, а поряд з науковим постає й політичний аспект проблеми.

Радянські вчені А. М. Давидович і Є. Д. Черменський у 1975–1976 рр. цілком справедливо зауважували, що питання про тотожність Основних державних законів 1906 р. і конституції виявляється складним, а в

науковій літературі бракує єдиної думки стосовно їх значення у зміні державного устрою Росії [Див.: 4, с. 274; 18, с. 23].

Основні державні закони 1906 р. безпосередньо й органічно пов'язувалися з питанням про форму правління. Російські ліберальні правознавці не знаходили спільного погляду на проблему. Так, М.А. Захаров та П.Є. Казанський вважали, що вони нічого нового до російського права не внесли й у політичному устрої нічого не змінили [Див.: 8, с. 126; 10, с. 122, 135]. М.І. Палієнко й С.О. Котляревський підкреслювали, що Основні державні закони 1906 р. запровадили в державі конституційну монархію дуалістичного типу [Див.: 14, с. 17; 12, с. 217]. Монархіст С.Ю. Вітте, погоджуючись із цим, додавав, що відповідно до них конституційна монархія виявилася консервативною й позбавленою парламентаризму [2, с. 245].

Твердження теоретиків класової боротьби теж були суперечливими. З погляду В.І. Леніна, Основні державні закони 1906 р. свідчили, що «конституція на папері існувала», але вона була «приспорованою до старого самодержавства» [13, т. 16, с. 16, 17]. «Фактично конституція залишалася куцою, – примарною багато у чому фіктивною для народу й постійно

зневажалася самодержавством». Через такий особливий характер російської конституції реальну конституцію, за його висловом, складали розгул чорної сотні, свавілля поліції, чиновників і царської влади [13, т. 13, с. 308]. Відкидаючи тезу про конституційну монархію, він говорив про перетворення «абсолютизму» на «конституційне самодержавство», розглядаючи ці поняття як протилежні і наголошував, що останнє становить собою «обшитий парламентськими і прикритий псевдоконституційними формами абсолютизм», завершальний етап абсолютистського ладу [13, т. 10, с. 366]. Одночасно В.І. Ленін писав, що абсолютизм перестав існувати, отримавши від революції «смертельні удари», називав першу Державну думу «найреволюційнішим у світі парламентом», визнавав залежність уряду від затвердженого нею бюджету [Див.: 13, т. 19, с. 214, 370; т. 15, с. 163].

В.І. Ленін за освітою був юристом, а за фахом, за його ж письмовим свідченням, – публіцистом, тобто політичним журналістом [13, т. 40, с. 234]. Журналістику ж неможливо порівнювати з наукою. На перші місця із засобів і методів публіцистики виходили гіперболізація, перекирчування й застосування лише чорно-білих фарб. У

переважній більшості ленінські оцінки російської громадсько-політичної дійсності наводились у газетних статтях, брошурах, листівках і партійних програмах. Радянські правознавці й історики не відступали від ленінського тлумачення сутності і значення Основних державних законів 1906 р. в розвитку російської державності. І після їх видання А.Я. Аврех, М.П. Єрошкін і С.М. Сидельников вважали Росію абсолютистською державою [Див.: 1, с. 112; 6, с. 260; 16, с. 96]. У підручниках з історії держави та права впродовж 1950–1972 рр. зазначалося, що Основні державні закони «підтверджували непохитність самодержавства в Росії», що царська влада не обмежувалася жодними актами, а «Державна дума була не законодавчим, а дорадчим органом» [Див.: 19, с. 605; 9, с. 576].

Тільки із середини 70-х років окремі дослідники почали відходити від подібних тверджень. Так, А.М. Давидович у 1975 р. на запитання, «чи можна вважати Основні закони 1906 р. конституцією», відповів: «зіставлення їх юридичного змісту з нормами конституцій низки інших держав показує, що Основні закони можна розглядати як конституцію» [4, с. 274]. Віддаючи ж данину ленінським положенням про конституційне самодержавство, він вбачав його

головну відмінність від старого самодержавства, тобто від безумовного абсолютизму, «саме у змушеному одяганні царизму в конституційний костюм». Учений констатував, що «специфічною функцією конституційного самодержавства об'єктивно виявилось створення й розповсюдження конституційних ілюзій... Нові Основні закони не відбилися на організації апарату державного управління» [4, с. 290]. «Таким чином, – доходив він висновку, – основні закони 1906 р. юридично закріпили фактичну відмову Миколи II від головних обіцянок Маніфесту 17 жовтня. І практика їх застосування свідчить про те, що царська влада й після квітня 1906 р. залишилася фактично майже необмеженою... Однак з метою самозбереження та успішного здійснення своїх основних функцій... абсолютизм після 1905 р. був вимушений одягати конституційну сукню» [4, с. 300].

У 1976 р. із цього приводу Є.Д. Черменський уже з упевненістю констатував, що в Основних законах імператор відмовився від 2-х найважливіших прерогатив – необмеженого права законодавства й ухвали державного бюджету [18, с. 23]. Але це ще не означало помітного повороту до дослідницької об'єктивності. Навіть у 1990 р. правознавець А.А. Сенцов писав

про необхідність «переосмислення подій минулого, відмови від стереотипів, що склалися в оцінках політичних інститутів Росії..., переглянути застарілу догму про незмінність політичного ладу Росії після 1905 р.» [15, с. 88]. У той же час ученому були властиві непослідовність і суперечливість. Так, він визнавав «еволюцію абсолютизму в бонапартистському напрямку», яка, з його погляду, «залишилася лише тенденцією...», і зазначав, що «октройовані парламент і конституція виникли в Росії в 1906 р. Але це не призвело до виникнення парламентаризму й конституціоналізму..., в умовах революції царизм пішов на створення квазіпарламенту» [15, с. 89].

Не виявились однаковими погляди науковців на Основні державні закони 1906 р. й після 1991 р. У 1996 р. Р.Ш. Ганелін заявляв, що цими Законами Росія зробила лише крок до конституційної монархії [3, с. 455]. В.О. Дьомін у 2006 р. писав, що Російська імперія перейшла до конституційного ладу шляхом створення двопалатного парламенту із законодавчими, фінансовими й деякими контрольними повноваженнями [5, с. 6]. А.П. Смирнов у 2010 р. також констатував «Основні закони 23 квітня 1906 р. перетворили Росію на конституційну державу,

в якій законодавча й установча влада здійснюються за згодою народного представництва..., у 1906 р. Основні закони зробили велетенський крок у напрямку визнання за підданими громадянських прав» [17, с. 152, 154]. Він називав ці Закони 1906 р. «позабутюю конституцією» Миколи II», а разом з іншими органічно пов'язаними з ними законодавчими актами – «конституційною реформою 1906 р.» [17, с. 151]. Однак А.П. Смирнов перекреслював свої ж твердження заявою про те, що конституційні принципи були тільки декларованими, а «конституція залишалася лише на словах... Верховна влада зберігала (і відповідно до закону) цілковиту можливість порушувати навіть ті принципи, які нею ж були проголошені [17, с. 172]. «Творці конституції 20 лютого, – продовжував дослідник, – виходили з того, щоб опрацювати механізм сполучення авторитарних і народнопредставницьких принципів, забезпечити історичну спадкоємність влади... Але на практиці такого сполучення не вийшло. Політичного компромісу між прихильниками й супротивниками конституційної монархії не відбулося [17, с. 173].

Отже, питання щодо комплексного дослідження сутності і значення Основних державних законів 1906 р. не знайшло вирі-

шення. У зв'язку із цим мета даної статті полягає у висвітленні їх об'єктивної сутності і значення в розвитку державності країни на підставі ідеологічно неупередженого аналізу тексту документа й органічно пов'язаних з ним законодавчих актів.

Структурно Основні державні закони 1906 р. складались із вступу, 11 глав і 124 статей. Вони закріплювали державний устрій Російської імперії (статті 1, 2), державну мову (ст. 3), сутність верховної влади (статті 4–25), порядок законодавства (статті 84–97), принципи організації й діяльності центральних державних установ, палат народного представництва – Державної думи й Державної ради (статті 98–119), Ради міністрів (ст. 120), повноваження голови Ради міністрів і міністрів (статті 121–124), права й обов'язки російських підданих (статті 69–83), становище православної церкви (статті 62–66), державний герб (ст. 61), порядок успадкування престолу (статті 26–39), повноліття монарха, уряд та опіку (статті 40–52), вступ спадкоємця на престол і присягу підданства (статті 53–56), священну коронацію та миропомазання (статті 57–58), монарший титул (статті 59–60) [11, с. 54–74].

Стаття 84 Основних державних законів проголошувала країну правовою державою: «Ім-

перія Російська управляється на твердих підвалинах законів, виданих в установленому порядку» [11, с. 68]. Це положення доповнювали статті 85 і 94, які декларували, що «сила законів є рівнообов'язковою для всіх без винятку російських підданих» і «закон не може бути скасованим інакше, як силою закону» [11, с. 68–69]. Статті 72–81 конкретизували права російських підданих. Останні підлягали переслідуванню за злочинні дії, могли триматися під вартою, бути засудженими й покарані лише за рішенням суду [11, с. 66]. Житло і власність проголошувались недоторканими [11, с. 66, 67]. Російським підданим надавалися права вільно обирати місце помешкання й заняття, набувати й позбавлятися майна, безперешкодно виїздити за межі країни, організовувати збори, усно і друком висловлювати думки, створювати товариства й союзи, користуватися свободою віри [11, с. 67].

А.М. Давидович зазначав, що до революції «Росія не знала принципу поділу влади» [4, с. 237]. Основні ж закони його запроваджували, передбачаючи діяльність органів виконавчої, законодавчої й судової влади. Стаття 10 проголошувала, що виконавча влада належала монархові в обсязі всієї Російської держави [11, с. 55]. У порядку

верховного управління відповідно до законів він видавав укази й повеління з метою «устрою і приведення в дію різних частин державного управління» (ст. 11) [11, с. 55]. Монарх був верховним керівником зовнішніх відносин, окреслював напрямок міжнародної політики, проголошував війну й установлював мир, укладав договори з іншими державами (статті 12, 13). Він здійснював верховне командування армією та флотом (ст. 14), запроваджував надзвичайний стан (ст. 15), призначав і звільняв голову Ради міністрів (ст. 17), визначав характер чеканки монет (ст. 16), дарував титули, нагороджував орденами, милував засуджених (статті 19, 23). Від імені імператора здійснювалася судова влада (ст. 22) [11, с. 55–57]. Голова ради міністрів і міністри несли відповідальність за «хід державного управління» перед монархом [11, с. 74].

Про наявність законодавчих установ говорилось у статті 86: «Жоден новий закон не може виникнути без ухвали Державною радою й Державною думою і набути сили без затвердження государем імператором» [11, с. 68]. У статтях 8 та 107 були цілком зрозуміло викладені основні положення стосовно законодавчої ініціативи. У статті 8 проголошувалося, що монархові належить ініціатива з усіх пред-

метів законодавства. Виключно за його ініціативою основні державні закони можуть переглядатися в Державній раді й Державній думі [11, с. 55]. Інша стаття констатувала, що «Державній раді й Державній думі у визначеному їх Запровадженнями порядку надається (право – О.З.) збуджувати пропозиції про скасування чи зміну чинних і видання нових законів, ініціатива перегляду яких належить виключно государеві імператору» [11, с. 71]. Такі положення відповідали загальним принципам тогочасного європейського публічного права, що полягали в передачі законодавчої ініціативи як монархові, так і законодавчим установам.

Стаття 87 розглядуваних Законів передбачала порядок законодавства за надзвичайних обставин, згідно з якою під час канікул Державної думи, в умовах надзвичайних обставин уряд міг ухвалювати як тимчасові закони, що діяли до скликання Думи і протягом 2-х місяців після цього. Дія таких законів припинялася, якщо за цей час до палати не вносились урядом відповідні законопроекти [11, с. 68]. Ця стаття зазнала найдошкульнішої критики з боку лібералів і вчених радянської доби. Однак у житті кожної держави може виникнути нагальна потреба ухвали постанови, що зазвичай здійснюється

законодавчим шляхом. Останній же не може бути використаним за відсутності одного з чинників законодавчого представництва. Очікування ж засідання палати могло поставити державне життя у велику небезпеку. Саме в таких випадках конституції надають урядам право видавати розпорядження з тимчасовою силою закону, а до їх видання ставляться певні умови. До цього можна додати, що впродовж 1906–1917 рр. 4 Думи ухвалили 3550 законопроектів. У надзвичайному ж порядку в революційні 1906–1907 рр. уряд оприлюднив 60 тимчасових законів, у 1908–1913 – 26, а в роки першої світової війни – 588 (разом – 666) [5, с. 97, 89]. Усі вони були затверджені палатами.

Відповідно до статті 101 Основних державних законів і статті 2 Запровадження Державної думи остання створювалася з членів, які обирались населенням імперії на 5 років на встановлених у положенні про вибори підставах [Див.: 11, с. 70; 7, с. 941]. Стаття 100 Законів та стаття 2 Запровадження Державної ради закріплювали утворення верхньої палати з обраних і призначуваних членів [11, с. 70, 144]. Стаття 9 Запровадження Державної Ради підкреслювала рівність обох частин особового складу палат, а стаття 12 установлювала осо-

бливості обрання однієї з них від 5-ти курій – православного духовенства, губернських земських зборів, дворянських товариств, університетів та академії наук, ради торгівлі й мануфактур [11, с. 145]. Ці 3 акти визначали також порядок скликання сесій палат, їх канікул чи розпуску останніх, опрацювання регламентів стосовно функціонування тощо. Розглядувані Запровадження обох палат народного представництва конкретизували положення про форму реалізації права законодавчої ініціативи її членами. У ст. 54 Запровадження Державної Ради і ст. 55 Запровадження Думи заявляється, що проекти нових законів вносилися на розгляд законодавчих установ групами депутатів в обсязі не менше як 30 осіб з пояснювальною запискою [Див.: 11, с. 154–155; 7, с. 953]. Стаття 46 Запровадження верхньої палати і ст. 47 Запровадження Думи констатували, що їх постанови ухвалювалися більшістю голосів і затверджувалися монархом [Див.: 11, с. 153; 7, с. 950; 11, с. 68]. Отже, законом визнавався лише правовий акт, виданий монархом, Державною думою й Державною радою. А.М. Давидович не зміг цілковито заперечити втілення в життя принципу поділу влади, зокрема, відокремлення виконавчої гілки влади від законодавчої. Як зазначав

науковець, «і особлива юридична сила Основних законів, і їх зміст (наприклад, такі норми, як відповідальність уряду перед монархом, а не перед палатою народних представників) були типовими для монархічних конституцій – Франції 1814 р. («Конституційної хартії»), німецьких держав першої половини XIX ст., Пруссії 1850 р., Японії 1889 р. та інших. Усе це дозволяє дійти висновку, що з точки зору державно-правової Основні закони 1906 р. можуть бути віднесені до розряду конституцій. Інша справа – чи дотримувались цієї конституції» [4, с. 275].

Статті 144–118 Законів, ст. 53 Запроваджень Ради та ст. 54 – Думи надавали право установам народного представництва затверджувати державний бюджет, особливості якого визначалися правилами про розгляд державного розпису [Див.: 11, с. 72–73, с. 154; 7, с. 953, 295–299]. Стаття 108 Законів, статті 57 і 58 – Запроваджень Ради і статті 58 і 59 – Думи передбачали умови здійснення представницькими установами запитів до уряду, а стаття 40 Запровадження Думи – звернення до міністрів із запитаннями [Див.: 11, с. 71, 155; 7, с. 953, 948]. Різниця між ними полягала у тому, що запит становив собою вимогу пояснень з приводу незаконірних дій органів влади, а запитання мало

на увазі тільки з'ясування цих дій чи певних об'єктивних обставин. Основні державні закони 1906 р. передбачали й відокремлення судової влади: «Судова влада здійснюється від імені государя імператора встановленими законом судами» (ст. 22) [11, с. 57]. Право монарха призначати і звільнити урядовців обмежувалося застереженням у ст. 17: «якщо для останніх не встановлено законом іншого порядку» [11, с. 56]. Для судів такий порядок – незмінюваність суддів – був передбачений Судовими уставами 1864 р.

До досліджуваних нами Законів увійшли найголовніші статті Запроваджень представницьких установ, зокрема, 99–101, 104, 105, 108, 110–113, які містили положення про тривалість сесій обох палат, порядок їх скликання й розпуску, склад їх членів, їх право законодавчої ініціативи. Усі вони відповідали статтям 2–4, 32, 33, 49 і 51 Запровадження Думи і статтям 2, 9, 10, 30, 43, 44, 47 і 51 Запровадження Ради [Див.: 11, с. 70–72; 7, с. 941, 947, 951; 11, с. 144, 145, 150, 152–154].

Перш ніж дійти висновків, необхідно дати чітку відповідь на 2 принципові запитання: (а) у чому полягає визнана світовою практикою й державним правом сутність конституції й парламенту і (б) чи були Основні державні

закони Російської імперії 1906 р. конституцією, а Державна рада й Державна дума – парламентом? Конституцією зазвичай вважається основний закон, що визначає структуру державної влади, розподіл між окремими її органами владних функцій, основні права й обов'язки громадян у відносинах з владою. Парламент, як загальнодержавний представницький орган, складається з однієї або 2-х палат, має повноваження ухвалювати закони, затверджувати бюджет і контролювати уряд.

Одразу ж після оприлюднення Закону 1906 р. виявились об'єктом критики з боку лібералів і революціонерів, яка зводилася до тверджень про псевдоконституцію, замасковане самодержавство, обмеженість законодавчих, бюджетних і контрольних повноважень представницьких установ, реакційний характер ст. 87 та особливо (виключного) права монарха щодо змін цих Законів. Що ж стосується монаршої ініціативи щодо зміни останніх, треба зазначити, що навіть у республіканських конституціях існують положення про ускладнену процедуру внесення до них змін. Вочевидь, Микола II, октроїруючи представницький лад, попереджав можливість перетворення Думи на установчі збори і зміни державного устрою, що було цілком реальним в умовах револю-

ції і про що свідчить орієнтація перших 2-х Дум. Навіть земельна аристократія не мала представницького досвіду після ліквідації Петром I наприкінці XVII ст. Боярської думи. Звільнене ж лише 44 роки тому від кріпацтва населення було суцільно неписьменним і разом з елітою після 11-річної думської практики дозволило у 1917 р. революційним екстремістам перетворити країну на криваву лабораторію світової революції. А.П. Смирнов зауважував із цього приводу, що й раніше всюди монархічна влада намагалася забезпечити надані нею поступки від постійних розширень, а в Росії «це було зроблено з метою збереження верховних прав державного вождя від замахів з боку досить ненадійних обранців землі російської» [17, с. 151, 173].

Аналіз текстів Основних Законів і Запроваджень представницьких установ свідчить, що вони, як і російська конституція 1906 р., за своїм правовим змістом і точністю юридичних формулювань не були досконалими й не відповідали вимогам інтелектуальної еліти країни, яка прагнула відразу ж побачити в Росії досягнутий Англією та Францією рівень конституціоналізму, ігноруючи досвід еволюції їх представницьких установ. Вона не бачила того, що цей рівень був результатом тривалого і складного процесу розвитку і

що пережитки абсолютизму в інших країнах ще довго існували поряд з конституційними принципами. До того ж світова практика не вимагає неодмінного застосування терміна «конституція». В Англії взагалі немає писаної конституції; там її роль відіграють 11 правових актів, ухвалених з 1707 до 2005 рр. У Франції в 1814–1830 рр. конституція називалася хартією, за Наполеона – кодексом; у Греції – синтагмою, в Італії – статусом, у багатьох країнах – Основними законами, в тому числі й Радянська конституція 1936 р. є Основним Законом СРСР.

Таким чином, аналіз текстів Основних державних законів 1906 р. і Запроваджень Державної Думи й Державної Ради дозволяє дійти наступних висновків. Вони заснували новий державний устрій, проголошували країну правовою державою, декларували права й обов'язки підданих, передбачали поділ влади на гілки, виборне формування особового складу верх-

ньої й нижньої палат народно-го представництва, порядок їх функціонування, зміст і межі їх законодавчих, бюджетних і контрольних повноважень. Усе це цілком відповідало існуючим в тогочасній світовій практиці й державному праві критеріям визначення сутності конституції й парламенту. Отже, російська імперія у квітні 1906 р. перетворилася на конституційну монархію, у якій означені вище законодавчі акти складали конституцію, а представницькі установи – парламент. Назва, форма і зміст конституційних актів і представницьких установ обумовлювалися національними традиціями, конкретно-історичними обставинами, рівнем політичної культури населення, відсутністю в нього парламентського досвіду. Оскільки ж ця проблема не знайшла остаточного вирішення впродовж століття, не було б зайвим неупереджено проаналізувати висловлені політично заангажованими дослідниками критичні зауваження.

- Список літератури:** 1. *Аврех А.Я.* Царизми IV Дума (1912–1914 гг.). – М.: Наука, 1981. – 294 с. 2. *Витте С.Ю.* Воспоминания. Царствование Николая II. – Т. 2. – М. – Пгр.: Госиздат, 1923. – 518 с. 3. *Ганелин Р.Ш.* Реформы в период революции. Шаг к конституционной монархии // Власть и реформы: от самодержавной к советской России. – СПб.: Изд-во «Д. Булавин», 1996. – С. 455–546. 4. *Давидович А.М.* Самодержавие в эпоху империализма. — М.: Наука, 1975. — 351 с. 5. *Демин В.А.* Верхняя палата в России (1906–1917 гг.). — М.: Изд-во РОССПЭН, 2006. — 376 с. 6. *Ерошкин Н.П.* История государственных учреждений дореволюционной России. — М.: Высш. шк., 1968. — 368 с. 7. Законодательные акты переходного времени 1904–1908 гг. — СПб.: Право, 1909. — 1018 с. 8. *Захаров Н.А.* Система русской государственной власти. — Новочеркасск: Электро-тип. Тупикова, 1912. — 312 с. 9. История государства и права СССР. — Ч. 1.: Учеб. / Под ред. Г.С. Калинина и А.Ф. Гончарова. — М.: Юрид. лит., 1972. — 739 с. 10. *Казанский П.Е.* Власть всероссийского императора: очерки действующего русского права. — Одеса: Тип. «Техник», 1913. — 1000 с. 11. Конституция Российской империи. —

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

СПб.: Экон. Тип., 1907. — 240 с. **12. Котляревский С.О.** Юридические предпосылки русских Основных законов. — М.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1912. — 493 с. **13. Ленин В.И.** Полное собрание сочинений. — В 55 т. — М.: Госполитиздат, 1975. **14. Паличенко Н.И.** Основные законы и форма правления в России. — Ярославль: Тип. М.Х. Фалька, 1910. — 768 с. **15. Сенцов А.А.** Развитие формы Российского государства в начале XX в. // Правоведение. — 1990. — № 4. — С. 88–93. **16. Сидельников С.М.** Образование и деятельность первой Государственной думы. — М.: Изд-во МГУ, 1962. — 382 с. **17. Смирнов А.Ф.** Государственная дума Российской империи 1906–1917 гг. Историко-правовой очерк. — Челябинск: Социум, 2010. — 624 с. **18. Черменский Е.Д.** Государственная дума и свержение царизма в России. — М.: Мысль, 1976. — 319 с. **19. Юшков С.В.** История государства и права СССР. — Ч. 1.: Учеб. — М.: Юрид. лит., 1950. — 723 с.

ОСНОВНЫЕ ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ЗАКОНЫ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ 1906 г. — КОНСТИТУЦИЯ ИЛИ «КОНСТИТУЦИОННЫЙ КОСТЮМ» САМОДЕРЖАВИЯ? Зинченко Е. В.

В статье предпринимается попытка подведения итога вековой дискуссии правоведов и историков по вопросу о сущности и значении учрежденных Николаем II Основных государственных законов 23 апреля 1906 г. в развитии государственности Российской империи.

Ключевые слова: Российская империя, конституционная монархия, основные государственные законы.

THE BASIC STATE LAWS of RUSSIAN EMPIRE 1906 – CONSTITUTION OR «CONSTITUTIONAL SUIT» of AUTOCRACY? Zinchenko E. V.

The article makes an attempt of summarizing the century the discussion of historians and lawyers related to the question on essence and significance of the basic state laws established by Nickolay II on April, 23rd, 1906.

Key words: Russian empire, constitutional monarchy, the main state laws.

Надійшла до редакції 17.01.2011 р.

УДК: 340.15 (477) «19» **Д.А.Селіхов, канд.юрид.наук, доцент**
Полтавський юридичний інститут
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Полтава

ЗМІСТ, ФОРМИ І ЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАЛЬНИХ КОМІСІЙ У НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ЕПОХИ СТОЛИПІНСЬКИХ РЕФОРМ

Відома сентенція «без минулого немає майбутнього» вбачається особливо актуальною на сучасному етапі ринкової

трансформації аграрного сектора економіки України. Перехід від колективного до приватного землеволодіння, який у нашому